

щини її окремих представників), так і на фундаментальні історико-філософські дослідження. Гостра нестача і тих, й інших значною мірою гальмує процес відтворення об'єктивної картини історичного розвитку філософії в Україні. Вивчення академічної філософії та її здобутків є нагальною потребою сучасної історико-філософської науки. Вона, на наш погляд, — плідна альтернатива пошукам філософії там, де її немає.

МЕТАФІЗИКА В СТРУКТУРІ ФІЛОСОФСЬКОГО ЗНАННЯ

В. Гусев (кафедра філософії та релігієзнавства НаУКМА)

Метафізика завжди була в центрі філософських дискусій, а її доля нерозривно пов'язана з долею самої філософії. Іноколи метафізику ототожнюють з власне філософією, протиставляючи її таким (прикладним) галузям філософського знання, як етика, естетика, філософія історії, права, мови тощо. І, справді, метафізика завжди була найбільш спекулятивною та умоглядною частиною філософії, її своєрідним теоретичним осердям. Починаючи з Арістотеля, вона постає як наука про надчуттєві, умоглядні принципи буття, його граничні підстави, що одночасно відіграють роль перших начал, роль філософських принципів, на яких ґрунтується теоретичне пізнання і осмислення світу. Але якщо існування прикладних галузей філософії ніколи не викликало сумніву, то метафізика завжди була під підозрою.

З'ясування природи метафізики та її місця в структурі філософського знання набуває особливої актуальності для нашої філософії. За умов панування марксистської ідеології сам термін "метафізика" мав виключно негативне значення, оскільки вона розглядалась як антипод діалектики ("єдино наукового" методу філософії). Проте діалектика протистоїть лише абстрактній, догматичній метафізиці, метафізиці, яку піддавали критиці задовго до марксизму Кант і Гегель. З іншого боку, той же Гегель надав їй діалектичного характеру. Можна навести чимало прикладів, коли розв'язання метафізичних питань здійснювалося в діалектичних формах. Той же марксизм, безумовно, мав свою метафізику, роль якої виконував діалектичний матеріалізм. Якщо ж вести мову про спосіб метафізичного мислення, то варто зауважити, що воно пов'язане з граничними для раціональної свідомості

питаннями і тому не тільки виходить за межі розсудку, а й включає елементи містики і символізму.

Отже, проблема полягає передусім у самому змісті метафізичних питань та їх значенні для філософії як такої. Будь-яка філософська система, незалежно від свого ставлення до метафізики, від значення, яке надається цьому терміну в ній, містить її у собі, ґрунтується на ній. Ця метафізика імпліцитно присутня в кожному філософському акті і в разі потреби завжди може бути експлікована. Цей факт стає очевидним, коли ми звертаємося до класичних філософських систем, в яких всі елементи філософського знання набувають достатнього розвитку. Значення метафізики як теоретичного ядра філософії, наприклад, прекрасно розумів В. Соловйов. У своїх філософських працях, присвячених проблемам моральної філософії, він прагнув усунути той досить поширений погляд, який виокремлює моральну область, “заперечуючи всіляку залежність належного від сущого, етики від метафізики” (В. Соловйов. Соч: В 2 т. М., 1988, т. 1, с. 595). У незалежна від метафізики етика, на думку В. Соловйова, втрачає значення об’єктивної науки і перетворюється на абстрактну моралістику.

Усвідомлення цієї залежності мало б відбитися і на нашому розумінні структури філософського знання, на тому, як воно представлено в університетських курсах і академічних дослідженнях. На жаль, над нашою філософією ще тяжіє марксистська традиція і властиве їй негативне ставлення до метафізики. В академічній сфері реабілітації зазнала онтологія, яка разом з гносеологією виконують роль теоретичної філософії.

До певної міри метафізику можна ототожнити з онтологією, вона і справді є передусім філософським вченням про буття. Однак онтологія не вичерпує всієї складності метафізичних проблем. М. Хайдеггер, розмірковуючи над питанням “що таке метафізика?”, зазначав, що “вона за своєю суттю є одночасно онтологія, а в більш точному сенсі і теологія. Це — онто-теологічна сутність власне філософії” (М. Хайдеггер. Время и бытие. М., 1992, с. 34). Власне кажучи, ця онто-теологічна сутність філософії є основою, теоретичним ядром будь-якого філософського світогляду, вона визначає його тип і саме з нею пов’язані головні світоглядні питання.

Головні структурні елементи будь-якого світогляду: світ в цілому, людина з її душею і свободою, Бог — суть головні метафізичні предмети (проблеми). Для Канта вони — безумовне, що стоїть за феноменами свідомості або речі самі по собі, В. Соловйов називає їх абсолютними, що до них неодмінно

приходить філософія у пошуках істини. Власне, різні трактування цих абсолютів і дають нам різні типи світоглядів. Скажімо, різні типи матеріалізму: пантеїстичний, деїстичний, атеїстичний тощо. Проте навіть атеїстичний матеріалізм, послідовно заперечуючи Бога, містить у собі певне трактування цієї ідеї, перетворюючи на абсолют матерію і будуючи світогляд на основі цього “мертвого чудовиська” (Ф. Лосєв).

Відмова від абсолютних цінностей, що стало типовим явищем для сучасної філософії постмодернізму, робить сумнівним існування не тільки метафізики, а й філософії як такої. Властивий для неї антисистемний, нігілістичний і релятивістичний потік є свідченням серйозної кризи. Однак, напевне, мав рацію І. Кант, коли казав, що потреба в метафізиці укорінена в самій природі людського мислення. Отже, всі заклики до її подолання матимуть таку саму долю, що й оголошення про кінець філософії.

ФІЛОСОФСЬКА СПРАВА АРХ. ІНОКЕНТІЯ ТА ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД ДВОХ АКАДЕМІЙ

А. Тихолаз (кафедра філософії та релігієзнавства НаУКМА)

Відродження вільного філософування в Києво-Могилянській Академії як свою необхідну передумову передбачає осмислення історичного досвіду як академічної філософії в цілому, так і окремих діячів, що справили вплив на становлення вітчизняної філософської думки.

Показовим у цьому відношенні є досвід Київської Духовної Академії та її ректора в роки, на які припадає формування академічної філософії (1830-1841), архімандрита, а пізніше — архієпископа Інокентія (І.А.Борисова). Звернення до цього досвіду виявляє вражаючі співпадіння між історією створення Київської Духовної Академії та процесом відновлення Києво-Могилянської Академії. Так, НаУКМА відновлювалася як університет нового типу в умовах, коли традиційна система вищої освіти в пострадянській Україні виявила свою абсолютну нездатність до реформування. Так само свого часу виявилось легше створити КДА, ніж реформувати звироднілу і не гідну колишньої слави Києво-Могилянську Академію. Численні зовнішні обставини, пов'язані з відкриттям двох академій також збігаються: тривала боротьба з військовим відомством, хронічний ремонт та ін.

Цікава й доля філософії в двох академіях. В часи сумнозвісної заборони викладання філософії в університетах ду-